

Irina Condrea

SINTAGMA STEREOTIPĂ/ CLIȘEUL ÎN TRADUCERE

Comunicarea actuală cuprinde domenii tot mai specifice, în multe cazuri sunt necesare competențe speciale pentru decodificarea mesajului, astfel că și mijloacele de exprimare sunt adaptate diverselor tematici, ceea ce i-a determinat mai demult pe lingviști să identifice un statut aparte al limbajelor (specializate) în cadrul unor stiluri funcționale [1, p. 46].

Spre deosebire de limbajul comun sau general, limbajele specializate se caracterizează prin adoptarea masivă a terminologiei de specialitate, precum și a unor forme standardizate, stereotipe de exprimare. Este de remarcat că anume stereotipia, condamnată în alte cazuri, face ca limbajul specializat să capete trăsături definitorii, marcate de invariante, ceea ce facilitează, în ultimă instanță, atât comunicarea într-o anumită sferă de activitate, cât și traducerea.

În comunicarea curentă, în textul literar clișeul este considerat o formulă verbală uzată, stereotipă și banalizată în formă și/ sau conținut, fără valoare expresivă, întrebuințată în împrejurări asemănătoare, dintr-o deprindere facilă. Clișeul prezintă interes literar, atunci când este folosit cu intenție și în exces, căpătând caracter de parodie, satiră, caricatură și având funcție ironică sau umoristică. Poate fi pus în relație de sinonimie cu *șablonul*, *stereotipia*, *locul comun*, *automatismul verbal*. Se consideră că proliferarea sintagmelor fixe atestă nevoia de clișee a limbajului jurnalistic, aflat permanent în căutare de formule prestabilite, care să confere o anumită pregnanță îmbinărilor celor mai banale. Ceea ce se poate spune în foarte multe feluri e redus sistematic la câte un astfel de tipar, care comunică informația nouă într-un cadru deja familiar cititorului. Reacția cea mai eficientă la clișeizarea limbajului este cea produsă din interior: percepția suprasaturației generează adesea parodii, determină reluarea în cheie ironică a clișeelor și includerea lor în jocuri de cuvinte. [2, p. 64]

Or, și în comunicarea curentă, în vorbire, chiar dacă aceasta, spre deosebire de comunicarea scrisă, este marcată de spontaneitate și originalitate, există multe forme fixe, clișee de comunicare, practic indispensabile vorbirii.¹ În lucrarea *De la proverb la poveste. Note asupra teoriei generale a clișeului*, scrisă de celebrul paremiolog rus G. L. Permyakov [4], este cuprins studiul lui V. V. Rozhdestvensky: *What is „the General Theory of Cliché”* (Ce este „teoria generală a clișeului”), din care se pot spicui următoarele informații: „Termenul *clișeu*, propus la începutul secolului XX de lingviștii francezi, înseamnă în acest caz unități ale limbajului aflate «de-a gata» și reproductibile”. Volumul

¹A. Șcedrețov prezintă situația clișeului verbal astfel: „...есть быт и устойчивые, лишённые притязаний на образность предложения, с которыми встречаемся постоянно: „Который час?”, „Где ты раньше была?”, „Тебе что, жить надоело?”, „Ты можешь хоть минуту помолчать?”, „Посмотри, на кого ты похож”, „Как это прикажете понимать?”, „Это не решение вопроса?”, „Что по телику?”, „Я тебя люблю”, „Сколько раз повторять одно и то же?”, „Так я и знал”,

materialului lingvistic reproductibil ca opus expresiilor produse în momentul vorbirii, a fost confirmat în mod variat de diverși lingviști. În interpretarea cea mai limitată, numai unitățile frazeologice erau socotite clișee, dar în sensul lărgit, acestea cuprind și cuvinte, morfeme și structuri gramaticale. În cazul din urmă termenul *clișeu* este sinonim cu termenul *pattern*, așa cum e folosit de lingviștii americani” (p. 259).

Ca formă de exprimare în cadrul limbajelor specializate, mai ales în limbajul social-politic, clișeul reprezintă o variantă de standardizare, de unificare [A se vedea: 5] și are o serie de funcții specifice – el permite economia efortului intelectual, asigură crearea rapidă a mesajului, facilitează înțelegerea univocă. Este de remarcat faptul că anume pe stabilirea și utilizarea unor forme standard clișeizate se axează textele ce țin de limbajele specializate, cel mai des fiind invocate următoarele limbaje: *social-politic, științific, administrativ-juridic, economic, tehnic*.

Între termenul propriu-zis și clișeul din limbajele specializate apare o diferență esențială: pe când termenul se referă la un concept dintr-un domeniu specializat [5, p. 15], clișeul este un tipar similar frazeologismului, o formulă pe care D. Gouadec [6] o numește matrice, un fel de structură blocată și ea, care descrie o relație, o operațiune și nu un singur concept.

Limbaajul social-politic încadrează numeroase forme/ formule speciale, devenite clișee, ce trebuie, mai întâi, recunoscute, iar apoi redactate corect în procesul traducerii dintr-o limbă în alta. Este vorba, în primul rând, de numeroase **denumiri** – de partide, unități teritorial-administrative, instituții, organizații, formațiuni etc. – precum și de o serie de activități/ acțiuni social-politice, cum ar fi: Security Council *Совет безопасности* – *Consiliul de Securitate*; cold war – *холодная война* – *războiul rece*, Peace corp – Corpul păcii, Medicine sans frontieres – Medicii fără frontiere ș.a.

a) În acest limbaj se întâlnesc cel mai frecvent o serie de **forme invariabile** (anume acestea sunt clișee veritabile), pentru care la traducere se dau echivalente stabile, evitându-se traducerea ad litteram, de ex.: *on the occasion of* – *по случаю* – *cu ocazia*; *in reply to* – *в ответ на* – *drept răspuns*; *with reference to* – *в связи с* – *în legătură cu*; *in a statement of* – *в заявлении* – *în declarația*; *to attach the importance* – *придавать значение* – *a acorda importanță*; *referitor la, a-și asuma responsabilitatea*...

b) Sunt frecvente construcțiile care redau exprimarea cuiva, așa numitele **forme ale citării**, alcătuite din **verb + that/ că** în care apar verbele din seria *a spune, a declara, a afirma, a confirma, a reitera, a considera, a remarca, a aprecia* ș.a. Ex.: Oficialul a afirmat că în țară au sosit ajutoare din partea ONU.

c) Apare utilizarea unor perifraze alcătuite din **verb + substantiv**, în locul unor forme sintetice, de tipul: *a purta negocieri* pentru *a negocia*, *to have a discussion* pentru *to discuss*, *a acorda ajutor* pentru *a ajuta* etc.

d) Se formează neologisme cu ajutorul unor sufixe deosebit de productive, cum ar fi **-ism**, (colonialism), **-itate** (statalitate), precum și a prefixelor de maximă

„Ну и дура же я была!”, „Тоже мне, умник нашёлся”, „И как он тебе?”, „Ну куда ты несёшься?” и пр. Удобство устойчивых предложений в том, что думать не приходится ни говорящему, ни слушающему, но творческое начало общения при этом исчезает. Клишированная речь, опирающаяся на клишированный язык, оборачивается клишированным мышлением. Кто-то сочтёт такое положение вещей нормальным, кто-то заскучает от унылого однообразия будничной речи. [3]

frecvență, de exemplu: **anti-** (antirachetă, antiamerican), **pro-** (proeuropean, prounionist), **inter-** (interdepartamental, intereuropean, interstatal) etc.

e) Sunt folosite pe larg sintagme cu sens impersonal, în special în cazul când se anunță anumite informații, fără a indica sursa: it is generally believed that ... *по общему убеждению* ... există convingerea că; it is officially announced that ... *официально сообщается, что* ... (după cum) s-a anunțat oficial; it is rumoured that ... *ходят слухи, что* ... se aude (se vorbește) că; it is reported that ... *сообщают, что* ... s-a anunțat că; it is suggested that ... *предполагают, что* ... se presupune că ș.a.

f) Limbajul social-politic utilizează numeroase abrevieri, pentru care trebuie folosite la traducere doar echivalentele „oficiale” – de ex., *The Council of Europe* CE – Consiliul European, UE – Uniunea Europeană, *The Organization for Security and Co-operation in Europe OSCE* – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa etc.

Din punctul de vedere al „tehnicilor de traducere”, în cazul limbajului social-politic se recurge la redarea cât mai fidelă a structurilor, procedându-se la calchieri/ traducerea mot-a-mot. Există tendința de stabilire a unor echivalente permanente, „unificarea” se realizează prin elaborarea unor ghiduri de traducere, cum este cel cu privire la Acquis-ul comunitar european, în care sunt expuse formele și structurile obligatorii, adică se stabilește un anumit tip de echivalență constantă la traducere.

Unii autori numesc aceste forme clișeizate „macrostereotipii frazeologice”, identificând macrostereotipii specifice limbajelor tehnico-științifice (o anumită structură a frazei nucleare, ștergerea subiectului enunțator prin structuri la persoana I plural sau impersonale) sau macrostereotipii specifice discursului publicitar (forme mascate de injuncție, jocuri de cuvinte), ori specifice anumitor documente sau ori părți de documente (contracte, scrisori comerciale, instrucțiuni de utilizare, rezumate, concluzii) [7, p. 2].

Un caz aparte în ceea ce privește abordarea stereotipiei și a clișeului de exprimare îl prezintă **textul injonctiv**, asociat cel mai adesea cu actul de limbaj *a ordona*, realizat prin mai multe nuanțe ale acestui verb, care ar putea fi sintetizate prin sintagma „a spune cuiva sau a-i indica ce cale trebuie să urmeze sau ce trebuie să facă pentru a realiza ceva” (ca texte injonctive sunt examinate detaliat *rețeta de bucătărie, instrucțiunile de folosire, ghidurile turistice* sau microtexte ca *avizul, atenționările, indicațiile, interdicțiile* etc.) [8].

Este de remarcat că, de exemplu, modul de a formula o interdicție, poate fi cu totul diferit în diverse cazuri și limbi. Astfel, dacă în rusă putem atesta avizul „Вход с собаками воспрещен”, în română – „Accesul câinilor este interzis”, în franceză acest aviz poate avea o cu totul altă formulare – „Nos amis, les chiens, ne sont pas admis!”. Concluzia făcută de Mariana Pitar este următoarea: „În ceea ce privește diferențele dintre română și franceză se observă o evoluție mult mai rapidă și mai clară a limbii franceze înspre formule cu un injonctiv mult mai atenuat, atât prin exemplele foarte numeroase, cât și prin modalitățile foarte variate prin care se realizează acesta” la noi această deschidere începe de-abia acum să se producă, dar mijloacele folosite sunt deocamdată rudimentare” [8, p. 27].

În cazul traducerii, formele stereotipe și clișeele verbale necesită o abordare diferențiată. În funcție de limbajul/ tipul de text în care apar, strategiile și tehnicile de transpunere dintr-o limbă în alta vor fi diferite – de la găsirea echivalentului total până la redarea descriptivă a mesajului.

Referințe bibliografice

1. Ion Coteanu. *Stilistica funcțională a limbii române*. – București, 1973.
2. Rodica Zafiu. *Diversitate stilistică în româna actuală*. – București, 2002.
3. Александр Щедрцов. *Устойчивые бытовые предложения в нашей речи*. – www.netslova.ru
4. Г. Л. Пермяков. *От поговорки к сказке (Заметки по общей теории клише)*. – Москва, 1970.
5. Mariana Pitar. *Manual de terminologie și terminografie*. – Timișoara, 20096.
6. Daniel Gouadec. *Terminologie et phraseologie pour traduire. Le concordancier du traducteur*. – Paris, 1997.
7. Pleana Busuioc. *Macrosistemul frazeologic în limbajele specializate*. – www.litere.uvt.ro
8. Mariana Pitar. *Genurile textului injonctiv*. – Timișoara, 2007.

Universitatea de Stat din Moldova